

## مدل معادلات ساختاری و تلفیقی علل و پیامدهای مهاجرت روستایی در بخش کیان شهرستان نهاوند

میلاد کیانی<sup>۱\*</sup>، علی اسدی<sup>۲</sup>، حجت ورمزیاری<sup>۳</sup> و علی اکبر براتی<sup>۴</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۹ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۰۵

### چکیده

مهاجرت‌های روستایی از یک سو تحت تأثیر علل درهم‌تنیده و مختلفی‌اند و از سوی دیگر به پیامدهای گوناگونی منتج می‌شوند که جامعه بشری را به چالش کشیده‌اند. بنابراین، بررسی علل و پیامدهای این مهاجرت‌ها و تحلیل روابط بین آنها بسیار حائز اهمیت است و می‌تواند راهگشای برنامه‌ریزان این حوزه باشد. تحقیق حاضر با همین هدف و با استفاده از رویکردی تلفیقی و استفاده از روش مدلسازی معادلات ساختاری به مطالعه علل و پیامدهای مهاجرت روستایی در بخش کیان شهرستان نهاوند پرداخته است. جامعه آماری این تحقیق روستاییان مهاجر منطقه مورد مطالعه و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه است. نمونه مورد مطالعه شامل ۲۳۴ نفر از روستاییان مهاجر به شهرستان نهاوند است که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. بر اساس نتایج این مطالعه، علل و پیامدهای مهاجرت روستایی هر کدام جداگانه در سه گروه اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- خدماتی قابل تقسیم‌بندی‌اند. این علل و پیامدها همبستگی متقابل مستقیم و غیرمستقیم با یکدیگر داشته و برهم اثرگذارند. از دید پاسخگویان، مؤثرترین علل و پیامدهای مهاجرت روستایی، عوامل اقتصادی است. این عوامل در بعد علل و پیامدها، بالاترین میانگین همبستگی با سایر علل و پیامدها را دارد. همچنین بر اساس مدل تلفیقی، علل کالبدی- خدماتی و اقتصادی در مجموع ۵۹٪ از واریانس آثار سه‌گانه مهاجرت را تبیین می‌کنند.

**کلیدواژه‌ها:** بخش کیان، پیامدهای مهاجرت روستایی، علل مهاجرت روستایی، مهاجرت روستایی، مدل معادلات ساختاری.

۱. کارشناس ارشد، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) [milad\\_kiani@ut.ac.ir](mailto:milad_kiani@ut.ac.ir)

۲. استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. [aasadi@ut.ac.ir](mailto:aasadi@ut.ac.ir)

۳. استادیار دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. [varmaziyari@ut.ac.ir](mailto:varmaziyari@ut.ac.ir)

۴. استادیار دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. [aabarati@ut.ac.ir](mailto:aabarati@ut.ac.ir)

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی در دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران است.

## مقدمه و بیان مسئله

در طول دو دهه گذشته، مهاجرت از روستا به شهر رشد چشمگیری داشته که عمدتاً به دلیل فعالیت‌های اقتصادی و از نوع شغلی بوده است (هیلمی<sup>۱</sup>، ۲۰۱۱). این مهاجرت‌ها ناشی از تنگنانهایی‌اند که قسمتی از آن به ویژگی‌های وضعیت محلی و قسمتی دیگر به فرصت‌های گوناگون موجود در مراکز شهری بستگی دارد (سجادی و همکاران، ۱۳۹۰). در پی گسترش ارتباطات روستا شهری و افزایش تماس ساکنان این دو کانون سکونتگاهی، روستاییان با نیازهای جدیدی روبرو می‌شوند که این نیازها در اغلب موارد در محیط‌های روستایی برآورده نمی‌شود، از این رو با وجود نابرابری میان جوامع روستایی و شهری، مهاجرت میان سکونتگاه‌ها همواره ادامه خواهد داشت<sup>۲</sup>. بررسی مقدماتی وضعیت مهاجرت روستایی در شهرستان نهاوند نشان می‌دهد که عواملی از قبیل کمبود درآمد روستاییان، بیکاری گسترده نیروی مازاد در بخش کشاورزی، عدم گسترش مناسب زیرساخت‌های خدماتی در روستاها و وجود زمینه اشتغال و درآمد نسبی بهتر در شهر بر شدت مهاجرت در سال‌های اخیر دامن زده است. به طور کلی این مهاجرت‌های بی‌رویه هم در مبدأ و هم در مقصد مسائل و مشکلاتی از جمله بروز نابسامانی‌های ناشی از فشار بر منابع و امکانات محدود جوامع شهری، بیکاری و کم‌کاری، کمبود فضای زیستی و آموزشی، آلودگی هوا و محیط زیست، سالخوردگی و زنانه‌شدن نیروی کار کشاورزی در روستا، تخلیه روستاها و ... را به وجود می‌آورد، همچنانکه در بعضی مناطق عمدتاً به شکست برنامه‌ریزی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منجر شده است<sup>۳</sup>. همچنین، تسلط یک‌سویه شهر بر روستا در طی دهه‌های اخیر بخصوص بعد از اصلاحات ارضی موجب برهم خوردن روابط متقابل شهر و روستا شده و وابستگی متقابلی که در کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وجود داشت، از بین رفته و در حال حاضر به تضعیف هر چه بیشتر روستا انجامیده است و این امر نه تنها زمینه مهاجرت‌های روستایی را فراهم کرده بلکه آن را تشدید ساخته است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۰). از آنجا که این مهاجرت‌ها غالباً جوان‌گزین‌اند، خروج افراد جوان از روستا باعث کاهش رشد جمعیت، افزایش نسبت سالخوردگی و کاهش تولیدات کشاورزی به علت مسن‌بودن نیروی کار در روستا شده است،

1. Hilmi  
2. UN-HABITAT, 2011  
3. LI, 2010

در نتیجه تعادل سنی بین مشاغل شهری و روستایی بالاخص کشاورزی بر هم خورده و بهره‌وری آنها را شدیداً تحت تاثیر قرار می‌دهد (پریمّا، ۲۰۰۹).

### پیشینه پژوهش

مرور مطالعات تجربی نشان می‌دهد، اغلب این مطالعات بعد از دهه ۱۳۶۰ انجام گرفته‌اند. در سال‌های اخیر مطالعات گوناگونی نظیر، مطالعه پناهی و پیشرو (۱۳۹۰)، عنابستانی و همکاران (۱۳۹۰)، مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۲)، عزمی و همکاران (۱۳۹۲)، بنی‌اسدی و همکاران (۱۳۹۲)، بستانی و جوانی (۱۳۹۳) و سعدی و همکاران (۱۳۹۳) صورت گرفته است. مینا (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با نام "مهاجرت نابرابری و پیامدهای آن" به بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت و پیامدهای آن پرداخته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد رابطه مهاجرت و نابرابری نیز گسترده و چندبعدی است به این معنا که حرکت جمعیتی نه فقط باعث تغییر چگونگی پراکندگی جمعیت در درون یک منطقه جغرافیایی می‌شود بلکه در ساختارهای شغلی، رفاهی، جنسی، آموزشی تغییراتی را ایجاد می‌کند. عزمی و همکاران (۱۳۹۲)، در تحقیقی به مهاجرت‌های روستایی دهستان شیرز شهرستان هرسین پرداخته‌اند. نتایج آزمون نشان می‌دهد فقدان صنایع تبدیلی در کاهش درآمد روستاییان منطقه نقش اساسی دارد. سعدی و همکاران (۱۳۹۳) نیز با بررسی علل مهاجرت روستاییان در استان همدان (بخش جوکار شهرستان ملایر) به این نتیجه رسیده‌اند که پنج عامل کلیدی گرایش به تغییر سبک زندگی، عوامل طبیعی، عوامل رفاهی و فرهنگی، عوامل اقتصادی و عوامل امنیتی بر مهاجرت تأثیر گذاشته‌اند. مطالعات بین‌المللی صورت گرفته در حوزه مهاجرت روستایی نیز کم نیستند؛ به عنوان نمونه، مؤسسه توسعه روستایی پاکستان (۲۰۱۰)، طی مطالعه‌ای به بررسی مهاجرت زنان بالای ۱۰ساله روستایی به شهرها پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد ازدواج زنان روستایی و داشتن همسر شهری از مهمترین دلایل مهاجرت روستاییان به شهرهاست، همچنین مهاجرت سایر زنان روستایی به علت نبود فرصت‌های شغلی است. لذا ایجاد بنگاه‌های کوچک اشتغال‌زا به خصوص در مناطق روستایی می‌تواند ضمن افزایش درآمدهای آنها از مهاجرت روستاییان جلوگیری کند (شهناز، ۲۰۱۰). آکاه و مدودوف (۲۰۱۰)، با مطالعه کشور غنا به این

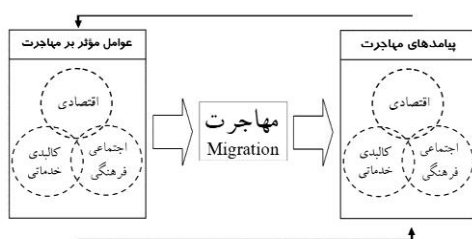
نتیجه رسیدند که تصمیم به مهاجرت تحت تاثیر استاندارد زندگی و ویژگی‌های فردی است. به گونه‌ای که افراد تحصیلکرده انگیزه بیشتری برای مهاجرت دارند و جوامعی که دسترسی محدودی به امکانات بهداشتی و اجتماعی دارند، بیشتر اقدام به مهاجرت می‌کنند. کانوال و همکاران (۲۰۱۰)، به بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر در مهاجرت روستاییان به شهرها پرداختند. نتایج حاکی از آن است که ارتباط معناداری بین اشتغال، زمین‌های کشاورزی، کسب و کار، باسوادی و ازدواج با تصمیم به مهاجرت وجود دارد.

با توجه به پژوهش‌های ذکر شده می‌توان گفت مهاجرت روستایی عمدتاً از عدم زیرساخت‌های اقتصادی و خدمات زیر بنایی مناسب در روستاها از یک سو و انتظار درآمد و اشتغال بهتر به همراه وجود خدمات و تسهیلات رفاهی، آموزشی و بهداشتی برتر در شهرها از سوی دیگر، متأثر می‌شود. مطالعات صورت گرفته بر این توافق دارند که تمایل و تصمیم‌گیری برای مهاجرت به متغیرهای مختلفی مانند سن، جنس و تحصیلات بستگی دارد (قاسمی اردهائی، ۱۳۸۵). همچنین این مطالعات نشان می‌دهند که اگرچه تاکنون پژوهش‌های گسترده‌ای در این حوزه صورت پذیرفته، اما این موضوع همچنان یکی از مشکلات اساسی پیش‌روی کشورهای در حال توسعه است. از سوی دیگر این مطالعات به صورت تک‌بعدی به علل و یا پیامدها پرداخته و هیچکدام به شکل تلفیقی به مطالعه این دو بعد نپرداخته‌اند. بنابراین، با توجه به اهمیت موضوع و لزوم ارائه مدلی جامع که نشان‌دهنده علل و پیامدهای مهاجرت روستایی و اولویت و اهمیت هر یک از آنها باشد، مطالعه حاضر در تلاش بوده روابط مستقیم و غیر مستقیم بین علل و پیامدهای مهاجرت روستایی را بررسی کند.

### چارچوب نظری

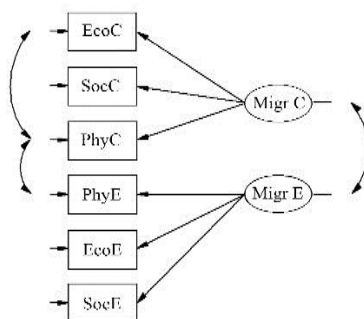
در ابتدا، مدل نظری تحقیق به صورت شکل ۱ تهیه شد. بر اساس این مدل، مهاجرت از دو بخش پیامدها ( $Migr E \rightarrow Migration$ ) و عوامل مؤثر بر مهاجرت ( $Migr C \rightarrow Migration$ ) تشکیل شده است. در بخش میانی این مدل، مهاجرت روستا-شهری قرار دارد که تحت تأثیر متغیرهای مختلف (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی-خدماتی) بوده، یعنی پارامترها یا عوامل بخش علل که پیامدهای متفاوتی (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی-خدماتی) را به همراه خواهد داشت. در نهایت، همانگونه که در این مدل ملاحظه می‌شود، هر یک از پیامدهای مهاجرت ممکن است به عاملی جدید برای مهاجرت روستایی تبدیل شده و

تشدیدکننده، تضعیف‌کننده یا تثبیت‌کننده عوامل فعلی این تغییرات باشند. همین شکل از تأثیر در مورد علل مهاجرت روستایی نیز قابل تصور است؛ یعنی بخش علل، علاوه بر تأثیر غیر مستقیم از طریق بخش میانی مدل (یعنی مهاجرت) ممکن است به صورت مستقیم نیز به آثار ثانویه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- خدماتی منجر شود.

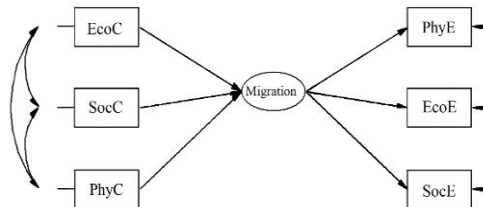


شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق در زمینه عوامل و پیامدهای مهاجرت روستا- شهری

با توجه به اهمیت ارتباط بین علل و پیامدهای مهاجرت روستا شهری، بررسی حاضر به ارزیابی و تحلیل این بخش از مدل کلی فوق محدود خواهد بود. برای این منظور مدل مفهومی فوق با هدف آزمون‌پذیر شدن به صورت دو مدل ساختاری مجزا نشان داده شده است. مدل اول به آزمون فرض اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم علل و پیامدهای مهاجرت روستا- شهری از یکدیگر می‌پردازد که در نگاره ۲ نشان داده شده است. مدل دوم نیز به منظور آزمون فرض امکان پیش‌بینی و در نتیجه مدیریت مستقیم پیامدهای مهاجرت روستا- شهری از طریق علل آن تعریف شده است (شکل ۳). این کار به منظور عملیاتی‌کردن مدل تلفیقی پیامدها و علل مهاجرت روستا- شهری صورت گرفته است.



شکل ۲. مدل ساختاری اثرگذاری و اثرپذیری علل و پیامدهای مهاجرت از یکدیگر (*Migration1*)



شکل ۳. مدل ساختاری تلفیقی اثرپذیری و اثرگذاری مهاجرت از عوامل و پیامدهای مختلف (*Migration2*)

### روش پژوهش

تحقیق حاضر به صورت پیمایشی و به کمک ابزار پرسشنامه انجام شده است. هر یک از متغیرهای این دو مدل در جدول ۱ تعریف شده‌اند. ضریب آلفای کرونباخ ارائه شده حاکی از پایایی مناسب بخش‌های مختلف ابزار تحقیق است. بر اساس مدل اول (*Migration1*)، دو گروه علل و پیامدهای مهاجرت روستا شهری با یکدیگر ارتباط مستقیم دارند. علاوه بر این، بخش‌های تشکیل دهنده این علل و پیامدها نیز همبستگی دارند؛ به عبارت دیگر هر یک از بخش‌ها با هم ارتباط متقابل دارند. در مدل دوم (*Migration2*)، هر یک از بخش‌های سه‌گانه تعریف شده از طریق علل مهاجرت روستا-شهری، به ایجاد یا تشدید پیامدهای سه‌گانه اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- خدماتی منجر می‌شوند و خود نقشی تعیین‌کننده در پیش‌بینی این آثار دارند. در مرحله بعد به منظور سنجیدن علل و پیامدهای فوق و با توجه به اینکه هر یک از زیر علل و زیر پیامدها نوعی سازه هستند که به طور مستقیم سنجش‌پذیر نیستند، ضمن بررسی دقیق سایر مطالعات و دریافت نظرات کارشناسان این حوزه، برای هر یک از این سازه‌ها یکسری گویه تعریف شد. تعداد گویه‌های هر سازه در جدول ۱ ذکر شده است. در نهایت، پس از تأیید نهایی گویه‌ها توسط کارشناسان، ۶۴ گویه نهایی (ذکر شده در جداول ۲ و ۳) در قالب یک پرسشنامه تدوین و پس از پیش‌آزمون و اصلاح، برای تکمیل و جمع‌آوری نظرات گروه مورد مطالعه در اختیار آنها قرار گرفت. در پرسشنامه از هر پاسخگو خواسته شد تا نظر خود را در ارتباط با اثر هر گویه بر مهاجرت (در مورد علل) یا اثرپذیری هر گویه از مهاجرت روستا-شهری (در مورد پیامدها)، با تخصیص نمره‌های بین ۱ تا ۱۰ به ترتیب برای کمترین اثرگذاری یا اثرپذیری (۱) تا بیشترین اثرپذیری و اثرگذاری (۱۰) عنوان کنند. ضریب آلفای کرونباخ بیان شده در جدول ۱

حاکمی از پایایی مناسب بخش‌های مختلف ابزار تحقیق است. جامعه مورد نظر این تحقیق شامل روستاییان مهاجر بخش کیان به شهرستان نهاوند (تهیه آمار از دهیاری‌های روستاهای مورد مطالعه و بخشداری کیان برای سال‌های ۹۵-۱۳۸۰) بودند. پس از انجام پیش‌آزمون- با استفاده از فرمول کوکران- تعداد ۲۳۴ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل ماتریس همبستگی، مدل‌سازی معادلات ساختاری و مدل‌های چندشاخصه- چندعلته (Multiple Indicator-Multiple Cause Models) یا مدل‌های MIMIC استفاده شد. مدل‌های MIMIC که جزو مدل‌های پیچیده محسوب می‌شوند، مستلزم استفاده از متغیرهای نهفته‌ای (سازه) است که با چند متغیر آشکار سنجیده و با چند متغیر آشکار دیگر پیش‌بینی می‌شوند یا از آنها اثر می‌پذیرند (براتی و همکاران، ۱۳۹۵؛ شوماخر و لوماکس، ۲۰۱۰). از نرم‌افزارهای LISREL V.8.8 و SPSS<sub>21</sub> به عنوان ابزار تحلیل استفاده شده است.

جدول ۱. تعداد گویه‌ها و ضریب آلفای کرونباخ هر یک از زیر علل و پیامدهای مهاجرت روستایی

ردیف	گروه متغیر	نماد	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
۱	علل اقتصادی	<i>EcoC</i>	۱۳	۰/۸۱۵
۲	علل اجتماعی- فرهنگی	<i>SociC</i>	۱۳	۰/۸۲۰
۳	علل کالبدی- خدماتی	<i>PhyC</i>	۱۳	۰/۸۷۵
۴	پیامدهای اقتصادی	<i>EcoE</i>	۷	۰/۷۵۲
۵	پیامدهای اجتماعی- فرهنگی	<i>SocE</i>	۸	۰/۸۱۴
۶	پیامدهای کالبدی- خدماتی	<i>PhyE</i>	۱۰	۰/۸۵۸

مآخذ: یافته‌های تحقیق

### یافته‌های پژوهش

براساس اطلاعات بدست‌آمده، میانگین سنی نمونه مورد مطالعه حدود ۳۸ سال است. مردان ۵۸ درصد و زنان ۴۲ درصد از پاسخگویان را تشکیل دادند. ۸۰ درصد آنها، متأهل و ۲۰ درصد آنها مجردند. سطح تحصیلات ۲۷/۶ درصد از پاسخگویان مورد مطالعه، لیسانس و بالاتر بود که بیشترین فراوانی را داشتند. همچنین، میانگین درآمد پاسخگویان، یک میلیون و ۶۵۰ هزار تومان در ماه بود. ضریب آلفای کرونباخ (جدول ۱) مربوط به بخش‌های مختلف ابزار تحقیق حاکمی از پایایی قابل قبول آن است. به منظور تعیین روایی نیز از نظرات اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران استفاده شد. همانطور که جدول ۲ نشان می‌دهد، در تجزیه و

تحلیل‌های صورت گرفته و اطلاعات بدست آمده از گروه مورد مطالعه، گویه‌های بیکاری و کمبود شغل در روستا، امکان دستیابی به شغل بهتر و کسب درآمد بیشتر در شهر، شاغل بودن در شهر (محل اشتغال در شهر) و کاهش درآمدزایی کشاورزی به عنوان مهمترین گویه‌ها و تبلیغات رسانه‌ها و ترویج زرق و برق شهری، مخاطرات طبیعی (زلزله، خشکسالی و ...)، نبود پاسگاه و نیروی انتظامی در منطقه و نبود و یا نامناسب بودن وضعیت آب، برق و گازرسانی در روستا به عنوان کم‌اهمیت‌ترین گویه‌ها مشخص شده‌اند.

جدول ۲. تجزیه و تحلیل و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر مهاجرت از دیدگاه گروه مورد مطالعه

گویه	رتبه	CV	Sd	Mean
بیکاری و کمبود شغل در روستا*	۱	۰/۱۵۴۵	۱/۳۶۸	۸/۸۵
امکان دستیابی به شغل بهتر و کسب درآمد بیشتر در شهر*	۲	۰/۱۸۶۰	۱/۵۸۳	۸/۵۱
شاغل بودن در شهر (محل اشتغال در شهر)*	۳	۰/۲۳۱۴	۱/۷۹۸	۷/۷۷
کاهش درآمدزایی کشاورزی*	۴	۰/۲۴۶۲	۱/۸۵۴	۷/۵۳
درآمدزایی پایین مشاغل غیر زراعی در روستا*	۵	۰/۲۵۳۳	۱/۷۹۹	۷/۱۰
فقر در روستا*	۶	۰/۲۵۵۶	۱/۸۸۷	۷/۳۸
شرایط آموزشی و رفاهی بهتر و مطلوب‌تر در شهر برای فراهم کردن آینده مناسب برای فرزندان**	۷	۰/۲۶۲۳	۲/۰۸۸	۷/۹۶
نبود فرصت‌های سرمایه‌گذاری، کارآفرینی و اشتغالزایی و تسهیلات مورد نیاز در روستا*	۸	۰/۲۶۴۹	۱/۹۵۳	۷/۳۷
عدم انطباق هزینه‌های زندگی با درآمد موجود در روستا*	۹	۰/۲۹۲۳	۲/۰۷۰	۷/۰۸
ادامه تحصیل خود و یا اعضای خانواده**	۱۰	۰/۳۰۱۴	۲/۲۶۴	۷/۵۱
گرایش به پیشرفت و کسب منزلت و جایگاه اجتماعی مناسبتر**	۱۱	۰/۳۰۹۳	۲/۲۵۸	۷/۳۰
فقدان امکانات بهداشتی درمانی مناسب و وضعیت نامطلوب بهداشتی روستا***	۱۲	۰/۳۱۰۹	۲/۲۰۸	۷/۱۰
عدم رسیدگی مسئولان به مشکلات روستا و روستاییان**	۱۳	۰/۳۲۷۷	۲/۴۵۵	۷/۴۹
نبود انگیزه و علاقه نسبت به مشاغل روستایی و کشاورزی*	۱۴	۰/۳۲۸۶	۲/۰۲۱	۶/۱۵
وجود آزادی و تحرکات اجتماعی در شهر**	۱۵	۰/۳۳۱۲	۲/۱۱۷	۶/۳۹
عدم دسترسی مناسب به مراکز عرضه و فروش کالا و لوازم مورد نیاز زندگی در روستا*	۱۶	۰/۳۳۹۸	۲/۱۱۷	۶/۲۳
نبود بازار فروش مناسب محصولات کشاورزی و تولیدات روستایی*	۱۷	۰/۳۴۰۰	۲/۰۶۴	۶/۰۷
شرایط نامساعد اجتماعی روستا**	۱۸	۰/۳۴۲۳	۲/۱۹۸	۶/۴۲
جایگزینی تولیدات مصنوعی و صنعتی (مانند تولیدات پلاستیکی) با تولیدات روستایی و در نتیجه کاهش فروش آنها*	۱۹	۰/۳۶۰۸	۲/۰۷۵	۵/۷۵
دستیابی به لوازم و منابع غذایی متنوع در شهر*	۲۰	۰/۳۷۱۵	۲/۱۲۵	۵/۷۲
نبود برخی ادارات دولتی در روستا***	۲۱	۰/۳۷۷۲	۲/۳۲۴	۶/۱۶
فقدان وسایط حمل و نقل مناسب در روستا***	۲۲	۰/۳۷۷۴	۲/۰۴۶	۵/۴۲
نبود راه‌های ارتباطی مناسب***	۲۳	۰/۴۰۱۱	۲/۱۱۰	۵/۲۶
فاصله زیاد روستای محل اقامت تا شهر**	۲۴	۰/۴۰۹۲	۲/۲۶۳	۵/۵۳
نبود بانک و خدمات آن (عابر بانک و ...) در روستا***	۲۵	۰/۴۱۱۲	۲/۳۰۷	۵/۶۱
کاهش حاصلخیزی زمین کشاورزی***	۲۶	۰/۴۱۲۱	۲/۳۴۹	۵/۷۰
گرایش به فرهنگ شهری و وجود تضادهای اجتماعی و فرهنگی با روستا و مطرد دانستن آداب و سنن آن**	۲۷	۰/۴۱۲۴	۲/۳۸۸	۵/۷۹



کیانی و همکاران/ مدل معادلات ساختاری و تلفیقی علل و پیامدهای مهاجرت روستایی... ۳۴۷

۵/۳۷	۲/۲۵۰	۰/۴۱۸۹	۲۸	حضور دوستان و خویشاوندان ساکن در شهر**
۵/۴۲	۲/۲۷۹	۰/۴۲۰۴	۲۹	مکانیزه شدن کشاورزی و کاهش اشتغال کشاورزی***
۴/۹۶	۲/۱۴۵	۰/۴۳۲۴	۳۰	نداشتن اقوام و خویشاوندان ساکن در روستای محل اقامت**
۴/۹۸	۲/۱۵۴	۰/۴۳۲۵	۳۱	عدم پوشش مناسب شبکه‌های تلویزیونی، رادیویی و اینترنت پرسرعت در روستا***
۵/۶۵	۲/۴۸۴	۰/۴۳۹۶	۳۲	ازدواج**
۵/۵۵	۲/۴۴۸	۰/۴۴۱۰	۳۳	نزاع‌های خانوادگی و قومی در روستا**
۴/۷۲	۲/۱۱۸	۰/۴۴۸۷	۳۴	بافت قدیمی و فرسوده روستا**
۵/۲۵	۲/۳۶۰	۰/۴۴۹۵	۳۵	مشارکت در امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و هنری و عضویت در تشکل‌های اجتماعی در شهر**
۵/۰۴	۲/۲۸۲	۰/۴۵۲۷	۳۶	نبودن یا نامناسب بودن وضعیت آب، برق و گاز رسانی در روستا***
۵/۱۷	۲/۴۹۷	۰/۴۸۲۹	۳۷	نبودن پاسگاه و نیروی انتظامی و امنیت پایین منطقه**
۳/۹۰	۱/۹۴۸	۰/۴۹۹۴	۳۸	مخاطرات طبیعی (زلزله، خشکسالی و ...)**

\* اقتصادی \*\* اجتماعی- فرهنگی \*\*\* کالبدی - خدماتی

جدول ۳، نتایج اولویت‌بندی پیامدهای مهاجرت روستا شهری را از دیدگاه گروه مورد مطالعه نشان می‌دهد. بر طبق نتایج، گویه‌های افزایش مشاغل کاذب در شهرها، بیکاری پنهان، بر هم خوردن ترکیب و تقلیل جمعیت روستا و دگرگونی قشربندی و افزایش جمعیت شهرها به عنوان مهمترین و بایرشدن اراضی کشاورزی در روستا، افزایش فقر، عدم کفایت امکانات و خدمات شهری در مقابل انباشت سریع جمعیت و افزایش جرم و جنایت بویژه بزهکاری جوانان در شهر به عنوان کم‌اهمیت‌ترین گویه‌ها مشخص شدند.

جدول ۳. تجزیه و تحلیل و رتبه‌بندی پیامدهای مهاجرت روستا- شهری از دیدگاه گروه مورد مطالعه

گویه	رتبه	CV	Sd	Mean
افزایش مشاغل کاذب در شهرها*	۱	۰/۱۷۵۷	۱/۵۰۸	۸/۵۸
بیکاری پنهان*	۲	۰/۱۸۱۷	۱/۵۷۲	۸/۶۵
بر هم خوردن ترکیب و تقلیل جمعیت روستا**	۳	۰/۲۱۰۱	۱/۶۲۹	۷/۷۵
دگرگونی قشربندی و افزایش جمعیت شهرها**	۴	۰/۲۲۵۶	۱/۶۷۹	۷/۴۴
زوال تدریجی کشاورزی و دامداری روستایی*	۵	۰/۲۳۰۹	۱/۸۱۵	۷/۸۶
کاهش نیروی فعال و پویای روستا**	۶	۰/۲۳۴۰	۱/۸۴۰	۷/۸۶
آلودگی محیط‌زیست شهرها***	۷	۰/۲۳۶۲	۱/۷۴۱	۷/۳۷
کاهش تولید نسل در جوامع روستایی به علت مهاجرت جوانان**	۸	۰/۲۳۷۳	۱/۶۰۲	۶/۷۵
افزایش مشکل ترافیک در شهرها***	۹	۰/۲۳۹۵	۱/۸۱۶	۷/۵۸
تبدیل روستاییان مهاجر به کارگر در شهر**	۱۰	۰/۲۴۱۰	۱/۹۶۰	۸/۱۳
نابودی تدریجی اراضی شهری به علت ساخت‌وساز در آنها***	۱۱	۰/۲۴۱۹	۱/۸۸۷	۷/۸۰
افزایش حاشیه‌نشینی در شهرها**	۱۲	۰/۲۴۲۶	۱/۸۴۴	۷/۶۰
افزایش واردات محصولات کشاورزی و خروج ارز از کشور*	۱۳	۰/۲۴۴۰	۱/۶۹۴	۶/۹۴
بالارفتن قیمت زمین شهری***	۱۴	۰/۲۴۶۷	۱/۷۳۰	۷/۰۱
شیوع زمین‌خواری در شهر به قصد ساخت و ساز***	۱۵	۰/۲۴۷۲	۱/۷۸۰	۷/۲۰

۷/۴۰	۱/۹۶۶	۰/۲۶۵۶	۱۶	متروکه شدن و نابودی فرهنگ و آداب و سنن روستایی**
۷/۳۷	۱/۹۳۸	۰/۲۶۹۵	۱۷	افزایش اختلالات و ناهنجاری‌های اجتماعی در شهرها**
۷/۰۴	۱/۹۵۲	۰/۲۷۷۲	۱۸	کمبود مسکن در شهر***
۷/۷۵	۲/۱۵۰	۰/۲۷۷۴	۱۹	کاهش تولیدات روستایی*
۶/۳۴	۱/۷۶۰	۰/۲۷۷۶	۲۰	نارسایی سیستم خدمات‌رسانی و عوارض ناشی از آنها در شهر***
۵/۹۷	۱/۶۹۰	۰/۲۸۳۰	۲۱	افزایش قیمت محصولات شهری*
۷/۱۲	۲/۰۳۴	۰/۲۸۵۶	۲۲	افزایش جرم و جنایت بویژه بزهکاری جوانان در شهر**
۶/۷۱	۱/۹۴۶	۰/۲۹۰۰	۲۳	عدم کفایت امکانات و خدمات شهری در مقابل انباشت جمعیت***
۶/۳۷	۱/۹۸۷	۰/۳۱۱۹	۲۴	افزایش فقر*
۶/۲۰	۲/۲۳۷	۰/۳۶۰۸	۲۵	بایر شدن اراضی کشاورزی در روستا***

\* اقتصادی \*\* اجتماعی - فرهنگی \*\*\* کالبدی - خدماتی

جدول ۴، مربوط به ماتریس همبستگی بین عوامل و پیامدهای مهاجرت روستا-شهریست که با استفاده از آزمون پیرسون انجام شده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود، کلیه ضرایب همبستگی معنادار شده‌اند؛ به عبارت دیگر همبستگی جزئی یا دوبه‌دوی علل و پیامدها از نظر آماری با سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید شده است. بر اساس این ماتریس عامل اقتصادی، بیشترین همبستگی را در بین عوامل با عامل اجتماعی- فرهنگی ( $r=0/58, P=0/00$ ) دارد. بیشترین همبستگی این عامل در بین پیامدها با پیامد اقتصادی ( $r=0/59, P=0/00$ ) است. همبستگی این عامل با دیگر عوامل ۰/۴۸ و با پیامدها ۰/۵۳ بوده است. از سوی دیگر عامل اجتماعی- فرهنگی، بیشترین همبستگی را در بین عوامل با عامل کالبدی- خدماتی ( $P=0/00, r=0/62$ ) دارد. بیشترین همبستگی این عامل در بین پیامدها با پیامد اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی ( $r=0/36, P=0/00$ ) است. همبستگی این عامل با سایر عوامل ۰/۶۰ و با پیامدها ۰/۳۵ بوده است. عامل کالبدی- خدماتی همانند عامل اقتصادی، بیشترین همبستگی را در بین عوامل با عامل اجتماعی- فرهنگی ( $r=0/62, P=0/00$ ) دارد. بیشترین همبستگی این عامل نیز در بین پیامدها با پیامد اقتصادی ( $r=0/35, P=0/00$ ) است. همبستگی این عامل با سایر عوامل ۰/۵۰ و با پیامدها ۰/۳۳ بوده است. اما در سمت پیامدها، پیامد اقتصادی، بیشترین همبستگی را با پیامد اجتماعی- فرهنگی ( $r=0/64, P=0/00$ ) دارد. بیشترین همبستگی آن در بین عوامل نیز، با عامل اقتصادی ( $r=0/59, P=0/00$ ) است. همبستگی این پیامد با عوامل ۰/۴۲ و با دیگر پیامدها ۰/۴۰ بوده است. پیامد اجتماعی- فرهنگی، بیشترین همبستگی را با پیامد اقتصادی ( $P=0/00, r=0/64$ ) و در بین عوامل با عامل اقتصادی ( $r=0/51, P=0/00$ ) داشته است که خود از اهمیت بالایی علل و پیامدهای اقتصادی حکایت دارد. همبستگی این پیامد با عوامل ۰/۳۹ و با سایر

پیامدها ۰/۴۰ بوده و در نهایت پیامد کالبدی- خدماتی، بیشترین همبستگی را با پیامد اقتصادی (r=۰/۵۸, P=۰/۰۰) دارد. بیشترین همبستگی این پیامد نیز در بین عوامل با عامل اقتصادی (r=۰/۵۱, P=۰/۰۰) است. همبستگی این پیامد با عوامل ۰/۴۰ و با سایر پیامدها ۰/۳۸ بوده است. به طور کلی در بین عوامل، عامل اجتماعی- فرهنگی با ضریب ۰/۶۰ بیشترین همبستگی را با عوامل داراست. همچنین بیشترین همبستگی با پیامدها نیز در بین عوامل مربوط به عامل اقتصادی با ضریب ۰/۵۳ است. در بین پیامدها، پیامد اقتصادی با ضرایب ۰/۴۲ و ۰/۶۱ به ترتیب بیشترین همبستگی را با عوامل و سایر پیامدها داراست (جدول ۴).

جدول ۴. ماتریس همبستگی بین علل و پیامدهای مهاجرت روستا- شهری

آماره	نماد متغیر	EcoC	SocC	PhyC	EcoE	SocE	PhyE	میانگین همبستگی با علل	میانگین همبستگی با پیامدها
	EcoC	۱/۰۰						۰/۴۸	۰/۵۳
رتب	SocC	۰/۵۸	۱/۰۰					۰/۶۰	۰/۳۵
	PhyC	۰/۳۸	۰/۶۲	۱/۰۰				۰/۵۰	۰/۳۳
	EcoE	۰/۵۹	۰/۳۶	۰/۳۲	۱/۰۰			۰/۴۲	۰/۶۱
	SocE	۰/۵۱	۰/۳۶	۰/۳۲	۰/۶۴	۱/۰۰		۰/۳۹	۰/۶۰
	PhyE	۰/۵۱	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۵۸	۰/۵۷	۱/۰۰	۰/۴۰	۰/۵۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق همه ضرایب همبستگی در سطح خطای یک درصد معنادارند.

از آنجا که در دنیای واقعی هر یک از علل و پیامدها در مجاورت سایر علل یا پیامدها عمل می‌کنند، بنابراین باید دید که آیا در چنین شرایطی نیز ارتباط بین علل و پیامدها همچنان پابرجاست. برای این منظور مدل ساختاری *Migration1* طراحی و آزمون شده است (نگاره ۲). مدل‌های معادلات ساختاری برخلاف روش‌های معمول آماری این کمک را به محقق می‌کنند تا علاوه بر در نظر گرفتن روابط بین متغیرها، خطاهای اندازه‌گیری را نیز لحاظ کرده و در نتیجه از دقت بالاتری برخوردارند (شوماخر و لوماکس، ۲۰۱۰). به منظور تحلیل مدل برازش یافته قبل از هر چیز لازم است مناسبت معیارهای برازش مدل بررسی شود. جدول ۵، حاوی معیارهای برازش کل برای هر دو مدل تحقیق است و نگاره‌های ۴ و ۵ نیز نشان‌دهنده ضرایب ساختاری و بارهای عاملی فرض شده در این مدلهاست. بر اساس جدول ۵، هر دو مدل از معیارهای برازش کلی بسیار مناسبی برخوردارند؛ بنابراین، ساختار نظری فرض شده

برای مدل‌ها تأیید شده است. این بدان معناست که داده‌های میدانی نیز مدل مفهومی طراحی شده برای این تحقیق را تأیید می‌کنند.

جدول ۵. معیارهای برازش مدل ساختاری مهاجرت روستا-شهری

شاخص‌های برازش	حد مطلوب	Migration 1	Migration 2
Chi-Square	-	۷/۰۲	۱۱/۳۰
Df	-	۶	۴
ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب (RMSEA)	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۰۷
مجذور مقادیر باقیمانده (RMR)	نزدیک به صفر	۰/۰۱	۰/۰۱
مجذور مقادیر باقیمانده استاندارد شده (SRMR)	نزدیک به صفر	۰/۰۱	۰/۰۱
شاخص برازش (GFI)	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۹	۰/۹۸
شاخص برازش تنظیم شده (AGFI)	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۷	۰/۹۳
شاخص برازش نرم شده (NFI)	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۹	۰/۹۹
شاخص برازش نرم نشده (NNFI)	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۹	۰/۹۷
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۹	۰/۹۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اکنون که کلیت هر دو مدل تأیید شد، لازم است قبل از تفسیر نتایج این مسئله نیز ارزیابی شود که آیا مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری از نظر آماری تأیید می‌شوند به عبارت دیگر آیا این دو بخش از روایی و پایایی مناسب برخوردارند؟ در مدل‌های معادلات ساختاری، این ارزیابی از طریق بررسی دو معیار یا آماره  $t$  و  $R^2$  صورت می‌گیرد. بر اساس جدول ۶ و با توجه به مقادیر این دو آماره، متغیرهای آشکار تعریف شده به خوبی توانسته‌اند، متغیرهای پنهان را بسنجند. مقادیر بارهای عاملی استاندارد (جدول ۶ و نگاره ۴) نشان می‌دهند که در بین علل مهاجرت روستاییان به شهر، علل اقتصادی با بار عاملی ۰/۹۴ مؤثرترین علل بوده است. مقدار  $R^2$  مربوط به این متغیر نیز حاکی از آن است که ۸۸٪ از کل واریانس تبیین شده توسط این علل در مدل لحاظ شده و ۱۲٪ از واریانس باقیمانده مربوط به اثرگذاری این متغیر بر دیگر عوامل یا متغیرهایی است که در مدل لحاظ نشده‌اند. عامل اقتصادی شامل عللی چون بیکاری و کمبود شغل در روستا، شاغل بودن در شهر و امکان دستیابی به شغل بهتر و درآمد بیشتر در شهر است. اهمیت بسیار بالای این علل به دلیل داشتن بیشترین همبستگی در بین علل با پیامدهاست که اثر مستقیمی بر پیامدهای مختلف اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی مانند فقر، بیکاری، افزایش مشاغل کاذب، کاهش نیروی فعال در روستا و تبدیل روستاییان مهاجر به کارگر در شهرها داشته و از سوی دیگر همبستگی بالایی با علل اجتماعی از خود نشان داده

اند. عامل اجتماعی- فرهنگی با بار عاملی ۰/۶۱، دومین گروه مؤثر در بین علل است. اهمیت بالای این گروه، به دلیل همبستگی بالایی است که با سایر علل دارند، بنابراین مدیریت این گروه از علل می‌تواند در کنترل سایر علل بسیار مؤثر باشد. از جمله این عوامل می‌توان به نزاع‌های قومی و خانوادگی در روستا، ادامه تحصیل، عدم رسیدگی مسئولان به مشکلات روستا و روستاییان و شرایط نامساعد اجتماعی روستا اشاره کرد. مقدار  $R^2$  مربوط به این متغیر نیز حاکی از آن است که ۳۸٪ از کل واریانس تبیین‌شده توسط این علل در مدل لحاظ شده و ۶۲٪ از واریانس باقیمانده مربوط به اثرگذاری این متغیر بر دیگر عوامل یا متغیرهایی است که در مدل لحاظ نشده‌اند. در نهایت، علل کالبدی- خدماتی همچون فقدان امکانات بهداشتی و درمانی، نبود راه‌های ارتباطی مناسب، بافت قدیمی و فرسوده روستا و نبود برخی ادارات دولتی در روستا، کمترین میزان بار عاملی را با مقدار ۰/۵۳ در بین علل دارند. اگر چه از نظر پاسخگویان، این گروه پایین‌ترین اولویت را در میان علل دارند، اما به دلیل اینکه این علل از همبستگی بالایی با سایر علل، به خصوص علل اجتماعی- فرهنگی برخوردارند، بسیار درخور توجه‌اند. همچنین این علل همبستگی متوسطی با پیامدها دارند. آماره پایایی ترکیبی نیز حاکی از آن است که علل لحاظ‌شده در مدل روی هم رفته توانسته‌اند، بیش از ۸۴٪ از علل مهاجرت روستا- شهری را نشان دهند. در مورد پیامدهای مهاجرت روستا- شهری، همانگونه که در جدول ۶ و نگاره ۴ ملاحظه می‌گردد، مهمترین آنها، پیامد اقتصادی با بار عاملی ۰/۸۳ است. کاهش تولیدات روستایی، افزایش مشاغل کاذب در شهرها و بیکاری پنهان از مهمترین پیامدهای اقتصادی‌اند. اهمیت ویژه این پیامدها بدین خاطر است که این گروه، بالاترین همبستگی را در بین پیامدها با علل سه‌گانه، به خصوص علل اقتصادی و همچنین بیشترین همبستگی را نیز با پیامدها دارد. پیامدهای اجتماعی- فرهنگی با بار عاملی ۰/۷۷، پس از پیامدهای اقتصادی دومین گروه از پیامدهای برجسته مهاجرت روستا- شهری‌اند. کاهش نیروی فعال و پویای روستا، افزایش اختلالات و ناهنجاری‌های اجتماعی در شهرها و کاهش تولید نسل به علت مهاجرت جوانان روستایی به شهرها از جمله این پیامدهای پیامدهای کالبدی- خدماتی در اولویت‌بندی پیامدهای سه‌گانه مهاجرت روستا- شهری، در رتبه سوم جای گرفتند. کمبود مسکن در شهر، بالا رفتن قیمت زمین شهری، آلودگی محیط‌زیست شهرها و افزایش مشکل ترافیک در شهرها از جمله این پیامدها هستند. این گروه با بار عاملی ۰/۷۱ با علل و سایر پیامدها همبستگی متوسطی دارد. مدل ارائه‌شده در مجموع توانسته بیش از ۸۱٪

از پیامدهای مهاجرت روستا-شهری را تبیین کند. رابطه یا معادله بخش ساختاری مدل را نیز می‌توان به صورت زیر نوشت. این رابطه نشان می‌دهد علل مطرح شده برای مهاجرت روستا-شهری، به شکل مستقیم قادرند ۶۰٪ از واریانس پیامدهای مهاجرت روستا-شهری را تبیین کنند. این رابطه در سطح اطمینان ۹۵٪ از نظر آماری معنادار بوده است (اعداد درون پرانتز مقادیر خطای استاندارد و اعداد زیر پرانتزها نشان‌دهنده مقدار آماره  $t$  هستند).

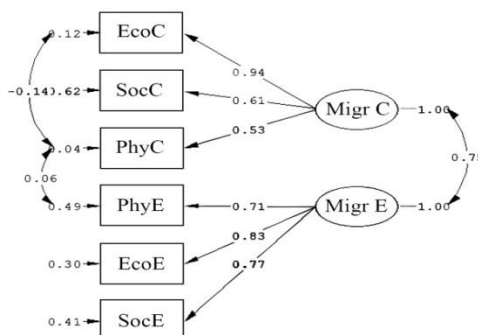
$$\text{MigrE} = 0,75 * \text{MigrC}, \text{Errorvar.} = 0,40, R^2 = 0,60$$

$$\begin{matrix} (0,18) & (0,04) \\ 3,37 & 18,13 \end{matrix}$$

جدول ۶. بارهای عاملی، ضرایب ساختاری و معیارهای برازش یا معناداری آنها در مدل *Migration 1*

متغیر پنهان	متغیرهای آشکار	بار عاملی	خطای استاندارد	آماره $t$	$R^2$	پایایی ترکیبی ( $Pc$ )
<b>Migr C</b>	<i>EcoC</i>	۰/۹۴	۰/۱۲	۱۵/۸۲	۰/۸۸	۰/۸۴
	<i>SocC</i>	۰/۶۱	۰/۶۲	۱۰/۷۲	۰/۳۸	
	<i>PhyC</i>	۰/۵۳	۰/۰۴	۱۵/۹۰	۰/۹۶	
<b>Migr E</b>	<i>EcoE</i>	۰/۸۳	۰/۳۰	۱۶/۴۶	۰/۷۰	۰/۸۱
	<i>SocE</i>	۰/۷۷	۰/۴۱	۱۴/۷۴	۰/۵۹	
	<i>PhyE</i>	۰/۷۱	۰/۴۹	۱۳/۲۸	۰/۵۱	

مأخذ: یافته‌های تحقیق



Chi-Square=7.02, df=6, P-value=0.31922, RMSEA=0.024

شکل ۴. مقادیر بارهای عاملی و ضرایب ساختاری استاندارد مربوط به مدل *Migration 1*

اگرچه بر اساس مدل *Migration 1* می‌توان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم علل و پیامدهای مهاجرت روستا-شهری را نشان داد، اما سؤالی که در اینجا می‌توان مطرح کرد این است که با توجه به ارتباط مستقیمی که بین علل و پیامدهای مهاجرت روستا-شهری وجود دارد، امکان پیش‌بینی پیامدهای سه‌گانه اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی-خدماتی از

روی علل سه‌گانه وجود دارد یا نه؟ با این کار مشخص می‌شود چه مقدار از پیامدهای سه‌گانه فوق را می‌توان به طور مستقیم و با کنترل و مدیریت علل سه‌گانه مدیریت کرد. به منظور آزمون این فرض و پاسخ به این سؤال، مدل دوم طراحی شد (نگاره ۳). به این گروه از مدل‌ها در مدل‌سازی معادلات ساختاری، اصطلاحاً مدل‌های چندشاخصه- چندعلته (علت و معلول چندگانه) یا مدل‌های MIMIC می‌گویند. در مدل Migration 2 سعی شده است، پیامدهای مهاجرت روستا- شهری (به عنوان متغیر وابسته و پنهان مدل) از روی عوامل سه‌گانه (به عنوان متغیرهای پیش‌بینی‌کننده) پیش‌بینی شوند. جدول ۷ و شکل ۵ حاوی ضرایب ساختاری، بارهای عاملی و معیارهای برازش مدل اندازه‌گیری و ساختاری Migration 2 است. بر اساس جدول ۷، دو متغیر علل اقتصادی و علل محیطی- کالبدی توانسته‌اند، از نظر آماری، نقش معناداری در پیش‌بینی پیامدهای سه‌گانه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- خدماتی ایفا کنند. رابطه زیر که در واقع معادله ساختاری و پیش‌بینی پیامدهای مهاجرت روستا- شهریست، نشان می‌دهد که دو علت اقتصادی و کالبدی- خدماتی به تنهایی قادرند ۵۹٪ از واریانس پیامدهای سه‌گانه را تبیین کنند. این رابطه در سطح اطمینان ۹۵٪ از نظر آماری معنادار بوده است (اعداد درون پرانتز مقادیر خطای استاندارد و زیر پرانتز مقدار آماره t هستند).

$$\text{Migration2} = 0,371 * \text{EcoC} + 0,0844 * \text{SociC} + 0,941 * \text{PhyC}, \text{Errorvar} = 0,406, R^2 = 0,594$$

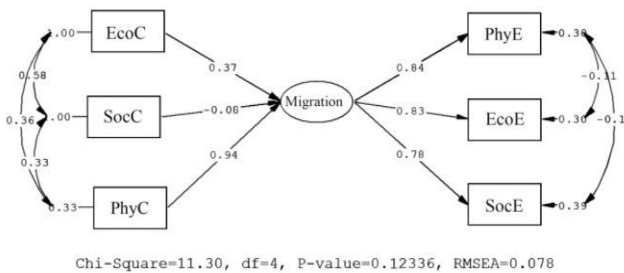
$$(0,0852) (0,105) (0,0528) (0,0578)$$

$$4,7639,003 - 1,5986,411$$

جدول ۷. بارهای عاملی، ضرایب ساختاری و معیارهای برازش یا معناداری آنها در مدل Migration 2

متغیر پنهان	نوع متغیر	متغیرها	بار عاملی	خطای استاندارد	آماره t	R <sup>2</sup>
Migration	پیش بین	EcoC	۰/۳۷	۰/۰۵	۶/۴۱	۰/۵۹
		SoCE	۰/۰۸	۰/۰۵	-۱/۵۹	
		PhyC	۰/۹۴	۰/۱۰	۹/۰۰	
آشکار		EcoE	۰/۸۳	۰/۳۰	۱۲/۲۶	۰/۷۰
		SocE	۰/۷۸	۰/۳۹	۱۱/۳۹	۰/۶۱
		PhyE	۰/۸۴	۰/۳۰	-	۰/۷۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق



شکل ۵. مقادیر بارهای عاملی و ضرایب ساختاری استاندارد مربوط به مدل Migration 2

نتایج فوق نشان می‌دهند مدیریت علل و پیامدهای مهاجرت روستا شهری نیازمند رهیافتی است که توجهی توأمان به هر دو گروه علل و پیامدها داشته باشد، چرا که این مسئله دارای طبیعتی نظام‌مند و پیچیده بوده و مدیریت آن مستلزم درپیش‌گرفتن رویکرد تلفیقی است.

### نتیجه‌گیری

مهاجرت از روستا به شهر، از جمله موضوعات مورد توجه اندیشمندان و صاحب نظران بوده است. در حال حاضر، مهاجرت روستاییان به شهرها به ویژه در کشورهای درحال توسعه، یکی از پدیده‌های مهم اجتماعی محسوب می‌شود و از جمله مسائلی است که اکثر این کشورها با آن مواجه‌اند. این مهاجرت‌ها طی دهه‌های اخیر پیامدهای مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیط زیستی و کالبدی را به همراه داشته و مدیریت آن همواره یکی از چالش‌های اساسی پیش‌روی برنامه‌ریزان و مدیران بوده است. این تحقیق نشان داد علل مهاجرت روستاییان در بخش کیان شهرستان نهاوند را می‌توان تحت عنوان علل مختلفی چون اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- خدماتی که ارتباط متقابل با یکدیگر دارند، تقسیم بندی کرد که علل اقتصادی در بین علل سه‌گانه بااهمیت‌ترین علل شناخته شدند. این نتیجه‌گیری همگام با نظریه اقتصادی مهاجرت توداروست. بر طبق این نظریه، مهاجرت انگیزه‌های اقتصادی خاصی دارد. در این مدل فرض می‌شود مهاجران بر اساس به حداکثر رساندن منافع مورد انتظار دست به مهاجرت می‌زنند و این منافع مورد انتظار شامل موارد زیر است: تفاوت در درآمدهای واقعی بین فرصت‌های شغلی شهری و روستایی؛ احتمال بدست آوردن شغل در مناطق شهری.



از آنجا که در تحقیق حاضر، علل اقتصادی بیشترین همبستگی را با پیامدهای مهاجرت روستایی داشته و از سوی دیگر همبستگی بالایی با سایر علل، به ویژه علل اجتماعی داشته‌اند و از آنجا که این علل، خود پیش‌بینی‌کننده آثار مختلف اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی- خدماتی است، بنابراین مدیریت این علل خود می‌تواند بخش اعظمی از فرایند مدیریت مهاجرت روستایی باشد؛ چرا که بدون شک مدیریت این علل نقش قابل توجهی در مدیریت سایر علل و کنترل آثار آنها خواهد داشت. به عنوان نمونه، ارائه امکانات و تسهیلات مورد نیاز برای روستاها بخصوص با در نظر گرفتن انتظارات نسل جوان، ایجاد اشتغال در روستاها، قیمت‌گذاری مناسب محصولات کشاورزی از جمله راهکارهای پیشنهادی در این زمینه است. تقریباً همه مهاجران به طور مستقیم یا غیر مستقیم با انگیزه‌های اقتصادی و در رأس آن یافتن کار، اقدام به مهاجرت می‌کنند، برای رفع این معضل باید در برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی به بخش کشاورزی و روستا و فعالیت‌های وابسته به عنوان محور توسعه اولویت داد و به روستاییان از طریق ایجاد تشکلهای زراعی و تولیدی، تخصیص اعتبارات، تضمین خرید محصولات، حمایت و بیمه محصولات، ترویج و تقویت نظام تأمین اجتماعی، تشکیل صندوق بازنشستگی، تأمین نهاده‌های تولیدی به قیمت مناسب، اصلاح قوانین حقوقی و مالکیت زمین و آب، افزایش میزان سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و صنایع روستایی، اتخاذ تدابیر و سیاست‌هایی برای کنترل حوادث غیر مترقبه (سیل، خشکسالی، آتش سوزی و ...)، ایجاد انگیزه برای ماندن در روستا و اشتغال به کشاورزی و صنایع روستایی و تبدیلی از طریق بهادادن به فعالیت‌های کشاورزی و روستایی کمک کرد. همچنین خاطر نشان می‌شود افزایش بهره‌وری کشاورزی بدون توسعه صنایع وابسته در روستاها، موجب کاهش نیاز به نیروی انسانی می‌شود که این مسأله، کاهش اشتغال روستاییان، فقر روزافزون و مهاجرت بیشتر به سوی شهرها را به همراه دارد. بنابراین برای توانمندسازی روستاییان و ایجاد کار و درآمد بیشتر برای آنها، پیشنهاد می‌شود صنایع وابسته در روستاها توسعه یابند و با گسترش صنایع جنبی کشاورزی و صنایع دستی در نواحی روستایی، اشتغال و درآمد ایجاد شود. در این پژوهش، علل اجتماعی- فرهنگی دومین گروه مؤثر از علل بودند. نظریه کارکردگرایان منطبق بر این علل است. به‌طور کلی آنها مهاجرت را عاملی مطمئن برای جلوگیری از آسیبهای اجتماعی ناشی از عدم تعادل در جامعه می‌دانند. مطابق این رویکرد مهاجرت باعث برابری و استقلال

می‌شود و زمینه بهبود وضعیت زندگی را به وجود می‌آورد، به زعم آنها اگر چه به لحاظ اقتصادی در ابتدا بیکاری به وجود می‌آورد اما این بیکاری موقتی بوده و مدتی بعد از کسب شغل، بهبود و رفاه اقتصادی را به همراه می‌آورد. در تحقیق حاضر علل اجتماعی- فرهنگی نیز با سایر علل همبستگی بالایی داشته، بنابراین مدیریت این علل می‌تواند در کنترل سایر علل بسیار مؤثر باشد. بدون شک راهکارهایی همچون ایجاد خدمات رفاهی، بالابردن تسهیلات آموزشی در روستاها، مدیریت اختلافات قومی- قبیله‌ای و محلی برای کاهش اختلافات و رسیدگی بیشتر به مشکلات اجتماعی روستا، از جمله ابزارهای کارايند. در واقع، علل اجتماعی- فرهنگی با سایر علل همبستگی بالا و با پیامدها همبستگی نسبتاً متوسطی دارد.

بنابراین، برنامه‌ریزان و سیاستگذاران با کنترل و مدیریت این علل می‌تواند نقش قابل توجهی در کنترل مهاجرت روستاییان داشته باشند. در نهایت اگر چه علل کالبدی- خدماتی از نظر پاسخگویان پایین‌ترین اولویت را در میان علل داشتند، اما به دلیل اینکه این علل با سایر علل، بخصوص علل اجتماعی- فرهنگی همبستگی بالایی دارند، بسیار درخور توجه‌اند. همچنین این علل، همبستگی متوسطی با پیامدها دارند. نظریه مهاجرت راونشتاین تا حدودی منطبق بر این علل است. مؤلفه‌های فاصله، عوامل جاذبه و دافعه، جریان متقابل و ویژگی‌های مکانی و فضایی محل سکونت از عوامل مهم مهاجرت تلقی می‌شوند. مواردی همچون، رسیدگی به وضعیت بهداشتی روستا، عرضه تسهیلات به منظور بازسازی اماکن و محیط روستا، تضمین امنیت منطقه، جلوگیری از کاهش حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی، بهبود وضعیت حمل و نقل و راه‌های ارتباطی روستا می‌تواند در کنترل این علل مؤثر باشند. پژوهش حاضر نشان داد که در سمت دیگر موضوع مهاجرت روستایی، بحث پیامدها این پدیده قرار دارد. از دید پاسخگویان، پیامدهای اقتصادی مهمترین آثار این مهاجرت‌هاست. این گروه بالاترین همبستگی را با علل سه‌گانه و همچنین دیگر پیامدهای مهاجرت روستایی دارند. این موضوع بدان معناست که مدیریت این پیامدها می‌تواند نقش قابل توجهی در بهبود و مقابله با سایر پیامدها و علل مهاجرت روستایی و در نتیجه خود مهاجرت روستایی داشته باشند. پیامدهای اجتماعی- فرهنگی نیز به دلیل همبستگی بالا با سایر پیامدها و علل بسیار حائز اهمیت‌اند. در نهایت، به این خاطر آثار کالبدی- خدماتی درخور توجه و دقت نظر بسیار است و نباید به هیچ عنوان کوچک و بی‌اهمیت پنداشته شود. بدون شک مدیریت پیامدها مستلزم اقداماتی از جمله، بهبود فضای زندگی در نواحی روستایی و توسعه فرصت‌های شغلی

غیر کشاورزی در نواحی روستایی، ایجاد نواحی صنعتی و استقرار صنعت در نواحی روستایی، توسعه بیمه محصولات کشاورزی و صنایع روستایی، ایجاد و اختصاص بازارهای کارا برای خرید و فروش نهاده‌ها و محصولات روستاییان، رسیدگی به مشکلات محیطی و کالبدی روستا، ایجاد خدمات و امکانات آموزشی، بهداشتی، فرهنگی و ... است.

### منابع

- ابراهیم زاده، ع. (۱۳۸۰). مهاجرت‌های روستایی و علل و پیامدهای آن در استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۰، صص ۱۴۳-۱۶۰.
- اذانی، م.؛ بوستانی، س. (۱۳۹۲). تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا شهری. فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۴۱، صص ۱۱-۹۳.
- براتی، ع. ا.؛ ع. اسدی؛ خ. کلانتری؛ ح. آزادی (۱۳۹۳). طراحی مدل معادلات ساختاری و تلفیقی علل و آثار تغییر کاربری اراضی کشاورزی در ایران بر اساس دیدگاه کارشناسان سازمان امور اراضی کشاورزی. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۲، شماره ۱.
- بستانی، ع.؛ جوانی خ. (۱۳۹۳). پیامدهای مهاجرت‌های شغلی خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان لارستان. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۱، صص ۱۰۵-۹۳.
- بنی اسدی، م.؛ زارع مهرجردی، م.؛ ورمزیاری، ح. (۱۳۹۲). بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت روستاییان در ایران. مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، شماره ۱۷، صص ۱۸۳-۱۹۶.
- پناهی، لیلا؛ پیشرو، ح. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر در روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۲، صص ۵۰-۴۱.
- راستی، عمران؛ آرزومندان، ر. (۱۳۹۰). مهاجرت، حاشیه نشینی و آثار آن بر سلامت شهری در شهرستان بیرجند. مجله مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، شماره ۲۰، صص ۶۳-۴۳.
- سجادی، ژ.؛ ابراهیم زاده، ع.؛ شمس‌الدینی، علی. (۱۳۹۰). تحلیلی بر مهاجرت‌های روستا شهری با تأکید بر نقش مسافت و دسترسی در شهرستان ممسنی. نشریه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۸، صص ۹۴-۷۷.
- سعدی، ح.؛ بهرامی، ل.؛ افشار کهن، ج. (۱۳۹۳). علل مهاجرت روستاییان در بخش جوکار شهرستان ملایر. دوفصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۱۱، صص ۷۳-۵۳.
- شاهرخی ساردو، ص.؛ نوری پور، م.؛ پیمان پدram، پ. (۱۳۹۴). ارزیابی کیفیت زندگی مناطق روستایی با استفاده از تاکسونومی عددی. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۱، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، صفحه ۴۷-۳۱.

- عزمی، آ.، میرزایی قلعه، ف.، و شمسی، ر. (۱۳۹۲). چالش‌ها و مشکلات بخش کشاورزی و نقش آن در مهاجرت از روستا به شهر در دهستان شیرز شهرستان هرسین. *مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۷۰-۵۵.
- عنابستانی، ع.؛ عنابستانی، ز. (۱۳۹۰). فرایند درآمدزایی و نقش آن در مهاجرت روستا-شهری به سبزوار. *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، شماره ۵، صص ۱۴۶-۱۳۳.
- قاسمی سیانی، م. (۱۳۸۸). پیامدهای مهاجرت روستا شهری نسل جوان روستایی. *دوفصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*، شماره ۲، صص ۱۶۵-۱۴۵.
- مطیعی لنگرودی، س.؛ رضوانی، م.؛ نوربخش، م.؛ اکبریپور سراسکانرود، م. (۱۳۹۲). تبیین راهبرد مناسب بر ماندگاری جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی در دهستان سلوک شهرستان هشتگرد. *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۴۲، صص ۹۶-۸۳.
- مینا، ص. (۱۳۸۹). مهاجرت، نابرابری و پیامدهای آن. *فصلنامه تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری*، شماره ۵۹، صص ۹۲-۵۹.

- Ackah, C., and Medvedev, D. (2010). *Internal migration in Ghana: determinants and welfare impacts*. paper presented at the PEGNet Conference 2010: Policies to Foster and Sustain Equitable Development in Times of Crisis Development Bank of Southern Africa, Midrand, 2-3 September.
- Deshingkar, P., and Natali, C. (2008). *Internal migration*. world migration report 2008, chapter 7.
- Hilmi, D. (2011). Migration towards Tarsus Antalya and Fethiye: Reasons and results. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 297-307.
- Kanwal, H., Naveed, T. A., and Azhar Khan, M. (2015). *Socio-Economic Determinants of Rural-Urban Migration in Pakistan*. J. Asian Dev. Stud. 72-85.
- Li, B., and DUDA, M. (2010). *Employers as landlords for rural-to urban migrants in Chinese cities*. Environment & Urbanization 22.
- Prema A. K. (2009). *A Socio-cultural Perspective on Migration and Development: Middle Eastern Migration from Kerala*. India. 189-218.
- Schumacker R. E., and Lomax R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling* (Third Edition ed.). New York: Routledge Academic.
- Shahnaz H. (2010). *Rural to Urban Migration in Pakistan the Gender Perspective*. Pakistan Institute of Development Economics , Working Papers 30-56.
- Shefer, Daniel et. (2003). Rural-to-Urban and Urban-to-Rural Migration Patterns in Colombia". *Habitat International*, 17, No. 1, 2003., 3-31.
- Timalsina, K.P (2007). *Rural Urban Migration and Livelihood in the Informal Sector: A Study of Street Vendors of Kathmandu Metropolitan City Nepal*. Master of Philosophy Thesis in Development Studies Submitted to the Department of Geography Norwegian University of Science and Technology (NTNU) (Unpublished)
- UN-Habitat. (2011). *Population distribution, urbanization, internal migration and development: an international perspective*. UN department of economic and social affairs.
- Yong, sh.C, Pai, C., Sh., Eng, R.Ch., Yi, K.L., Trong, N.W. and Chun, Y. (2004). Effects of Asian dust storm events on daily mortality in Taipei Taiwan. *Environmental Research*, Vol. 95, Issue 2, 151-155.